

LES LITERATURES CATALANA I FRANCESA CONTEMPORÀNIES
REVISADES A VALÈNCIA EN UN PRIMER CONGRÉS
INTERNACIONAL DE LITERATURA COMPARADA

En un moment en què el món universitari malda per aconseguir l'equilibri entre la investigació i la seua projecció mitjançant activitats culturals complementàries a la docència quotidiana, reunions com la que s'ha realitzat a València entre el 15 i 18 d'abril de 1997, amb el primer congrés internacional de literatura comparada, motiva, almenys inicialment, una bona dosi d'interès i de curiositat.

La iniciativa del congrés ha estat capdavantera. Provenia de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, dels Departaments de Filologia Catalana i de Filologia Francesa i Italiana de la Universitat de València i alhora ha comptat amb el suport i l'ajut de la Universitat i de Facultat de Filologia i l'Institut Français de València. Tot plegat ha consistit a revisar aspectes heterogenis que permeten vincular les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX. Òbviament aquesta temptativa partia sobretot en una direcció evident i innegable: les petges que la literatura francesa ha deixat en la catalana, tot i que en alguna intervenció puntual s'han aportat informacions també en el sentit contrari.

El congrés, sota l'evocació d'aquell calligrama-vaixell salvatià que barreja ambdues llengües, ha aconseguit motivar i reunir l'interès dels estudiants no solament de València sinó de bona part de les universitats del conjunt del nostre domini lingüístic, i de la comunitat científica que hi ha participat, tant del mateix àmbit català com de França o d'algun altre indret de l'Estat espanyol.

Les aportacions (les conferències plenàries d'obertura i de cloenda, les ponències i les comunicacions) han abraçat un període cronològic: el nostre segle; dues àrees de coneixement, el conjunt dels gèneres en la literatura catalana i la francesa; una metodologia comparativista; i han ampliat el treball d'anàlisi al món de la traducció, la pintura o la teoria de la literatura, entre d'altres.

El primer dia de congrés fou el dedicat a la poesia. La brillant inauguració realitzada per la conferència del doctor Joaquim Molas en què revisava la recepció de Baudelaire, per tant, un punt de partença important per a totes les relacions literàries del període contemporani, es va centrar sobretot en la transcència de l'autor per a la literatura catalana, en les influències, les passions i les desconfiances que ha motivat entre els nostres literats i en el seguiment rigorós de totes les traduccions —les fidels i les no literals— que se n'han fet fins a l'actualitat, entre les quals també féu esment de les realitzades a València. La continuïtat cronològica va provenir de la ponència del professor Josep M. Balaguer, de la Universitat

Autònoma de Barcelona, que dissertà, inicialment, sobre Apollinaire i les avantguardes franceses, i va buscar, després, els lligams, la repercussió i l'herència en els inicis literaris de J. V. Foix. Jo mateix vaig continuar fins a la primera postguerra i, mitjançant els discursos teòrics de tots dos, vaig establir els lligams entre els treballs d'estètica del filòsof Jacques Maritain i alguns poetes catalans, en especial Marià Manent, a través dels dietaris, els treballs de crítica literària i els quatre llibres de poesia. Pere Solà, de la Universitat de Lleida, va actualitzar i ampliar la cronologia ja que se situà en el període seixantí de Miquel Martí i Pol, el d'obres com *El poble* o *La fàbrica 1959*, abans, per tant, de la descoberta de la malaltia, i intentà demostrar comparativament el que havia apuntat com a suggeriment algun crític, com Pere Farrés o Miquel Desclot i Jaume Medina: la coneixença i el seguiment que el poeta de Roda de Ter tenia i feia durant aquells anys del poeta francès Jacques Prévert, en un moment de formació literària del poeta català autodidacta a partir de lectures.

Totes tres intervencions de la primera vesprada abraçaven, doncs, influències en les herències surrealista, simbolista i realista, respectivament, entre autors i obres d'ambdues literatures. Com a complement a les relacions dels seixantes, el professor Lluís Meseguer, de la Universitat Jaume I de Castelló, dissertà sobre la influència de la *chanson* de Piaf, Brassens, Brel, Ferré i tants altres..., en la configuració de la nova cançó, alhora que recordà les versions catalanes de nombroses cançons franceses, en un clar fenomen de transculturització i d'incorporació del que inicialment eren lligams literaris a altres mitjans de comunicació més massius i de major ressò.

L'inici de la segona jornada també es dedicà en la seua primera part a la poesia. A partir del camí encetat el dia anterior sobre la transcendència d'Apollinaire, Montserrat Prudon, de la Universitat de París VIII, i Enric Balaguer, de la d'Alacant, desenvoluparen dues propostes perfectament pròximes i alhora diferenciades. Mentre la primera insistia genèricament en l'herència impagable del poeta dels calligrames en la poesia catalana i en poetes com Junoy, Foix o Salvat, el segon desenvolupava la seua intervenció centrant-se rigorosament en el lligam puntual entre aquell i Salvat-Papasseit, capdavanter en la primera avantguarda a Catalunya. Pere Rosselló, de la Universitat de les Illes Balears, en canvi, va reorientar l'àmbit de la intervenció respecte a postulats menys innovadors i més en sintonia amb la tradició cultural i literària de les Balears i concretament de l'Escola Mallorquina, amb poetes de gran riquesa cultural francòfona com el ressò literari evidència. Com a darrera intervenció vinculada al gènere, la doctora Mercè Boixareu, de la UNED a Madrid, va tractar la permanent presència de Valéry en la poesia catalana, en un triple sentit, biogràfic amb els seus viatges a Barcelona, editorial i crític, mitjançant les traduccions, articles i comentaris a la seua obra; i de manera especial va revisar la semblança dels postulats del poeta francès amb els d'autors catalans com Carles Riba i altres poetes postsimbolistes, com el mateix Marià Manent, Joan Vinyoli o fins i tot Màrius Torres.

El conjunt de les intervencions al voltant de la poesia, doncs, apuntaren la re-

lació essencial i la projecció entre alguns poetes indefugibles en la tradició literària francesa contemporània, com ara, si seguim el fil cronològic, Baudelaire, Apollinaire, Valéry i Prévert, i d'altres de la literatura catalana, com Foix, Salvat, Mament, Riba o Martí i Pol, per esmentar alguns noms també essencials. Aquesta relació no sols tingué una clara vigència en el moment de les avantguardes sinó que, com les intervencions van demostrar, ha romàs fins als nostres dies.

Les sessions sobre narrativa s'iniciaren amb la intervenció d'Elena Real, que va buscar els elements romàntics, realistes i decadents en *Josafat*, de Prudenci Bertana, des de la perspectiva de la tradició francesa, que la novel·la modernista catalana incorporà i assumí. Dolores Jiménez temptà un camí semblant en el nostre modernisme literari en apropar-se a l'obra de Víctor Català i buscar els ecos narratius, els temes, els personatges o la perspectiva, que revelen la influència gal·la d'autors com Zola o Flaubert. Finalment, Vicent Alonso, també com ambdues de la Universitat de València, féu un recorregut per la recepció de Proust en la literatura catalana i, de forma especial, se centrà en diferenciar les percepcions que en feren Gaziel i d'Ors, condicionats òbviament per les perspectives estètiques i ideològiques de tots dos, a l'hora d'interpretar i avaluar amb rigor l'obra innovadora i revolucionària del mestre francès.

El tercer dia de congrés va continuar amb les sessions sobre narrativa. Vicent Simbor va revisar les relacions entre Llorenç Villalonga i els seus reconeguts mestres, Anatole France i Marcel Proust, mitjançant l'anàlisi, en primer lloc, del model novel·lístic de cadascun d'ells, com són la novel·la d'idees i la de tesi en Anatole France, i la singular i personal creació de Proust. Després de diferenciar el model teòric postulat per Llorenç Villalonga de la pràctica literària que en féu, l'investigador vinculà amb l'escriptor illenc al model de novel·la de tesi i d'idees d'Anatole France, a desgrat de les entusiastes defenses proustianes, la qual cosa palesa el tarannà contradictori del novel·lista mallorquí, i de molts altres escriptors, entre les propostes teòriques i les realitzacions pràctiques. Marisa Villanueva, de la Universitat Jaume I, va defensar el paral·lelisme que es pot establir, tant a nivell temàtic com en els recursos discursius emprats, entre la novel·la francesa de Michon, *Vies minuscules*, i la valenciana de Maria Ibars, *Vides planes*, totes dues ben pròximes fins i tot en els títols i en el component biogràfic que incorporen en reconstruir la pròpia identitat, des del poble i des de l'experiència transformada literàriament. Carme Gregori i Assumpció Bernal, de la universitat organitzadora, se centraren respectivament en cadascuna de les seues comunicacions en dues figures cabdals de la narrativa catalana: Jordi Sarsanedas i Joan Perucho. La primera resseguí la importància de l'existencialisme francès i d'autors com Camus i Sartre en la confecció de l'univers literari de Sarsanedas, sobretot en novel·les dels anys cinquanta com *El martell* i *La noia a la sorra*, almenys com a models reelaborats per a la creació d'un discurs original i personal que tanmateix manté la reflexió metafísica sobre la condició humana, sobretot en l'actitud filosòfica dominant, i fins i tot l'aproximació a la tècnica de l'objectivisme i del realisme subjectiu a través de la utilització que en feien aquests autors francesos. En canvi, la segona investigado-

ra va defensar a partir del petit tractat de poètica «*Je lui parle chapeau bas* o els *petiti pincipi* peruchians» els aspectes de l'idealisme arbitrari que fan del text una petita joia metaliterària, ja que es converteix en una metàfora que explota l'ambigüitat entre teoria i narració del món i de la cultura franceses, i serveix de mostra de la pràctica literària polièdrica.

Una intervenció des d'una perspectiva més historicista amb una aportació important de dades minucioses i il·lustradores fou la de la ponència de Josep Masot i Muntaner, qui s'endinsa en les relacions entre Georges Bernanos i Mallorca, tant pel que fa als aspectes més biogràfics de l'escriptor francès com respecte a les relacions literàries que se'n deriven, les amistats i les coneixences, mitjançant la correspondència i moltes altres dades, i la incorporació de vivències insulars al seu univers literari. Finalment, a partir d'un corpus de narrativa el congrés tingué dues intervencions pertanyents al món de la traducció, una més teòrica i estadística, de Joan Verdegal, de la Universitat Jaume I, sobre la normalització progressiva que implica l'increment de les traduccions al català i l'oferiment d'una sèrie de dades estadístiques que, segons l'estudiós, havien de palesar la seua situació percentual i, per tant, possibilitar la interpretació també sociològica respecte al conjunt d'edicions en llengua catalana; i l'altra, més puntual i concreta, la intervenció de Claude Benoit, de la Universitat organitzadora, sobre els trets que ha de tenir una traducció literària per tal d'ésser satisfactòria, les característiques irrenunciables a l'hora de traduir la producció de Marguerite Yourcenar perquè són inherents al seu univers literari, i l'exemplificació dels problemes i de les mancances que es troben a una recent edició de la versió catalana de l'obra *Alexis o el tractat del combat inútil*; mancances paleses en analitzar les divergències de sentit i formals entre el text original i la traducció, a través de les modulacions d'implicitació i d'explicitació.

Globalment el conjunt de les intervencions sobre narrativa, tant des de la revisió teòrica com des de l'anàlisi d'obres concretes i la inserció en la traductologia, palesen una heterogeneïtat i diversitat que abraça bona part del nostre segle: s'han revisat noms importants en l'evolució de la literatura europea com Anatole France, Proust, Bernanos o Yourcenar; i la repercussió de la literatura veïna en la producció d'alguns modernistes catalans com Víctor Català o Prudenci Bertrana, d'autors al voltant de la guerra i de la postguerra com Villalonga, Sarsanedas o Perucho; a més de relacions genèriques com, d'una banda, la permanència de l'existencialisme francès o, de l'altra, Mallorca com a espai influent en la personalitat i en l'obra literària d'un escriptor, en aquest cas Bernanos.

El darrer dia de treball i de sessions era per al teatre i l'assaig. En un congrés sobre literatura fet a València, i sobre les relacions entre la literatura catalana i la francesa al llarg del segle XX, es feia difícil no dedicar alguna intervenció a Joan Fuster. Xavier Vall, de la Universitat Autònoma de Barcelona, s'hi apropà a través de l'existencialisme. Fuster, a pesar de la distància mantinguda, no solament fou un traductor de Camus i un difusor important de l'existencialisme francès a casa nostra durant la postguerra, sinó que també va possibilitar la coneixença i

l'assumpció de part de les idees del moviment filosòfic i literari mitjançant els nombrosos papers que des de Sueca ens lliurà.

El teatre fou relacionat en ambdues literatures veïnes a partir de Sartre i Pedroló per part d'Alain Verjat, de la Universitat de Barcelona, qui oferí tot un conjunt de lligams i convergències puntuals entre els postulats dramaturgics que palesen les obres *Huis clos*, del primer, i *Tècnica de cambra*, del segon. De fet, Pedroló com va mostrar en el seguiment i la comparança entre les obres ha estat considerat com un dels nostres autors teatrals que han incorporat amb rigor el teatre existencialista dels escriptors francesos. Ramon X. Rosselló heretà la proposta i l'amplià fins al teatre de l'absurd, la continuació històrica del teatre existencial i el segon graó de la difusió important dels autors de llengua francesa que el conreen. La recepció de les primeres obres de Beckett i d'Ionesco i llur difusió en el teatre català foren relacionades amb l'evolució de la crítica teatral al llarg dels anys seixanta en el nostre circuit, que va passar d'una valoració en termes de ruptura, innovació i actualització del teatre català, fins a la defensa d'un teatre èpic, com una alternativa vàlida. La presència del teatre de l'absurd ha estat essencial, com proposà l'estudiós del gènere, per a l'evolució teatral. Per acabar la sessió, Juli Leal, també com l'anterior de la universitat organitzadora, insistí en els aspectes de la cultura literària francesa en diverses obres de Rodolf Sirera, no solament en textos com *El brunzir de les abelles*, que tanmateix pren com a model temàtic i argumental *Paolo Paoli*, d'Arthur Adamov, sinó també com *El verí del teatre*, i va remarcar les propostes d'adopció de models teatrals francesos en l'escriptura d'altres obres del dramaturg valencià, com *Funció de gala*.

La cloenda del congrés tingué dues activitats a l'Institut Français de València. D'una banda, la conferència plenària del professor de la Universitat de la Sorbona, Pierre Brunel, que dissertà sobre Dalí i les seues vinculacions biogràfiques, pictòriques i literàries amb França i sobretot París, per exemple en relacions com la de Breton, i en la influència que ha tingut el pintor en la cultura francesa. De l'altra, la taula rodona que des d'àmbits com l'edició comercial, la traducció, la crítica o la creació literària actual intentà mostrar un estat de la qüestió i un balanç en el present i amb perspectiva de futur entre la relacions d'ambdues literatures.

Convé observar que sovint les dissertacions i els debats superaven l'àmbit estrictament filològic dels gèneres literaris, per endinsar-se en la filosofia, com és el cas de Jacques Maritain, Sartre o de les reflexions al voltant de l'existencialisme, en la teoria de la traducció i els problemes que aquesta comporta, en els mitjans de comunicació de masses com ara la cançó, i fins i tot les arts plàstiques com és el cas de la transcendència i importància universal de Salvador Dalí, amb el seu mètode, les seues dèries i la seua genialitat.

Tot plegat permet avaluar positivament l'experiència, tant per part del equip organitzador com dels assistents i dels participants, per les propostes i els resultats, la qual cosa recomana que aquesta iniciativa encete un camí d'estudi i d'investigació en noves trobades científiques internacionals sobre les relacions entre la nostra literatura i la francesa, tant a casa nostra com també a França; i alhora

puga també obrir altres possibilitats en la literatura comparada com és la relació entre la literatura catalana i la d'altres llengües, com ara l'anglès, l'alemany o l'italià, per posar exemples obvis. Finalment, hem de proclamar un desig de continuïtat, ja que l'interès que ha comportat aquesta primera temptativa la reclama. El vaixell de Salvat, el logotip del congrés, que aglutina ambdues llengües, català i francès, ha viatjat a València i ha agermanat suggerents propostes, amb rigor i seriositat. Paga la pena d'intentar-ho novament.

FERRAN CARBÓ
Universitat de València